

Pelplin w roku 1918 – wydarzenia i ludzie

IZYDOR BREJSKI

KS. ALEKSANDER KUPCZYŃSKI

Rada Miejska w Pelplinie ogłosiła bieżący rok Rokiem Polski Niepodległej. Przypadająca w roku 2018 setna rocznica odzyskania przez naszą ojczyznę wolności motywuje do przypominania tej ważnej w naszych dziejach daty – 11 listopada 1918 r. Trzeba jednak przypomnieć, że na Pomorze Niepodległa dotarła razem z Błękitną Armią gen. Hallera ponad rok później. W Pelplinie żołnierze polscy byli witani 28 stycznia 1920 r. W mijającym roku na łamach „Informatora Pelplińskiego” przedstawialiśmy biografie tych, którzy tutaj na Pomorzu, na Kociewiu, w naszej małej ojczyźnie, w różny sposób działali na rzecz Niepodległej. Kończymy tegoroczny cykl artykułem o wydarzeniach i ludziach roku 1918 w Pelplinie.

Wydarzenia roku 1918

Mija 100 lat od załamania się władzy zaborców na ziemiach polskich, od proklamacji powstania niepodległego państwa polskiego. W ostatnich dniach października 1918 r. wybuch powstania Polaków w byłym zaborze austriackim, które w listopadzie rozszerza się na teren byłego Królestwa Kongresowego. W Lublinie 7 listopada ukonstytuował się Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej. Na początku listopada szybko postępowała też erozja cesarstwa w Niemczech. 3 listopada wybuch bunt marynarzy w Kilonii. W ciągu następnego dnia rewolucja rozprzestrzeniła się i 9 listopada dotarła do Berlina. 11 listopada władzę na terenie Królestwa Polskiego przejmuje Józef Piłsudski jako naczelnik państwa i naczelny wódz Polskich Sił Zbrojnych.

Gdy w Warszawie urzędowały już centralne władze państwa polskiego, Pomorze niezmiennie znajdowało się w obrębie Rzeszy Niemieckiej. Podporządkowanie tych terenów państwowości pruskiej było tak silne, że – mimo

wstrząsu rewolucyjnego – trwało jeszcze ponad rok. Po proklamacji Niemiec jako republiki, tworzą się w tym państwie, na wzór radziecki, rady robotnicze i żołnierskie składające się z Niemców i Polaków, z ludzi różnych klas i zawodów. Z różnych orientacji politycznych – z prawicowców, socjaldemokratów i nacjonalistów.

17 listopada 1918 r. odbył się w Pelplinie pierwszy po latach wiec polski. Uczestniczyła w nim tak ogromna masa ludzi, że obszerne sale Różyńskiego (przy obecnej ul. Starogardzkiej) nie mogła wszystkich pomieścić. Wiek prowadził Jan Bieliński, dyrektor „Pielgrzyma”. Zawiązała się wówczas Rada Ludowa, na czele której stanął dr Izidor Brejski z Pelplina. Z Pelplina należeli do niej także: Józef Kamiński, Henryk Potocki, Franciszek Neubauer, Widzigowski i Bieliński. Dwa dni wcześniej utworzono w Pelplinie Radę Robotniczą. Zebranie założycielskie, które odbyło się w sali hotelu Teofila Sikorskiego również zainicjował Jan Bieliński. Na przewodniczącego Rady Robotniczej wybrano

Henryka Potockiego, a w skład zarządu weszli m.in.: Franciszek Bunikowski, Jan Gruzca, Franciszek Górski, dr Brejski. 22 listopada powstała w Pelplinie Rada Żołnierska, na czele której stanęli: Jan Kleister, Teofil Justa, Widzigowski i Jurczyk.

Pelplin podczas listopadowych wydarzeń spowity był polskimi flagami, a po ulicach biegały gromady młodych mężczyzn z czerwonymi kokardami w kłapach, wołając: „Polska”, „Socjalizm”, „Niech żyje Polska!”. Powstałe rady nie doprowadziły jednak do naruszenia istniejącego aparatu władzy państwowej i do likwidacji okupacji pruskiej. Niezależnie od rad, tworzone w Pelplinie związki zawodowe, towarzystwa i organizacje społeczno-narodowe. 8 grudnia zaistniał Związek Rolny na Pelplin i okolice jako oddział Zjednoczenia Zawodowego Polskiego. W skład zarządu weszli: Cyganowski z Bielawek – prezes, Leon Kraszewski z Pólka – skarbnik, Modrzyński z Nowego Dworu – sekretarz. Na zebraniu organizacyjnym związku wygłosił swoje przemówienie red. Jan Brejski z Bochum, późniejszy wojewoda pomorski.

Radosne chwile przeżywali mieszkańcy Pelplina w drugie święto Bożego Narodzenia 1918 r. Odbyło się wówczas uroczyste powitanie żołnierzy powracających z frontu. Urządzono pochód do kościoła parafialnego z orkiestrą dętą na czele. Uroczystą mszę św. odprawił ks. dziekan Juliusz Bartkowski, a kazanie wygłosił ks. proboszcz Kupczyński z Wielkiego Garca. W sali Różyńskiego odbyła się dalsza uroczystość połączona z gwiazdką dla rodzin żołnierskich. Jak pisał „Pielgrzym”, wieczorem trzy duże sale nie zdołały pomieścić wojaków z rodzinami, gdzie ochoczo się bawiono.

Bohaterowie roku 1918

Działacz regionalny i wydawca **Jan Bieliński (1870–1964)** urodził się w Nowej Wsi k. Starogardu Gdańskiego. Wiedzę wydawniczo-dziennikarską zdobył w Bochum w redakcji i drukarni „Wiarusa Polskiego”. Po powrocie na Pomorze został członkiem spółki, która wykupiła wydawnictwo Pielgrzym w Pelplinie. Od 1903 r. był jej kierownikiem. Przyczynił się do rozwoju wydawnictwa, księgarni, drukarni i pisma. Dzięki jego działalności rozpoczęto budowę nowego gmachu wydawnictwa i zakupiono nowoczesne wyposażenie drukarni. Bieliński również ponosił konsekwencje za treści zamieszczane w czasopiśmie „Pielgrzym”, między innymi w 1910 r.

skazano go na dwa tygodnie więzienia za obrazę urzędników na łamach pisma. Po pierwszej wojnie światowej był właścicielem drukarni w Kartuzach, z której wychodziło wiele czasopism. W okresie od 16 września 1920 r. do 1 sierpnia 1922 r. był komisarycznym burmistrzem Wejherowa.

Lekarz, poseł, działacz społeczno-polityczny **Izidor Brejski (1872–1935)** urodził się w Pączewie, w powiecie starogardzkim, w rodzinie włościańskiej Antoniego i Marii Lewickiej. Miał czterech braci: Józefa (1860–1922), właściciela dużego gospodarstwa rolnego, Jana (1863–1934), wojewodę pomorskiego w latach 1920–1924, Antoniego (1867–1929), redaktora i wydawcę oraz brata bliźniaka – Ignacego (1872–1947), prawnika. W latach 1884–1891 uczęszczał do Collegium Marianum w Pelplinie, a później do gimnazjum w Starogardzie Gdańskim. Następnie, jako stypendysta Towarzystwa Pomocy Naukowej dla Młodzieży Prus Zachodnich w Chelmnie, studiował na Wydziałach Medycznych: Uniwersytetu w Halle, Greifswaldzie i Berlinie, gdzie uzyskał w 1900 r. dyplom lekarski ze specjalnością chirurga i ginekologa. W 1901 r. przybył na Pomorze i w sierpniu rozpoczął praktykę lekarską w Toruniu. Od czerwca 1902 r. zamieszkał początkowo w Pelplinie, gdzie był asystentem dr. Wysockiego w Szpitalu św. Józefa, a następnie pracował w Grudziądzu. Po powrocie do Pelplina w sierpniu 1908 r. objął kierownictwo szpitala jako lekarz chirurg. Doktor Izidor Brejski działał także społecznie, będąc m.in. w latach 1912–1915 radnym w Radzie Gminy Pelplin oraz prezesem zawiązanej w końcu 1918 r. polskiej Rady Ludowej na powiat tczewski. Politycznie należał do Narodowego Stronnictwa Robotników, z ramienia którego został posem z okręgu kościerskiego w wyborach uzupełniających do Sejmu Ustawodawczego 2 maja 1920 r. W końcu tego roku przeszedł do tworzącego się wówczas Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) „Piast” i sprawował w nim funkcję kierownika sekretariatu okręgowego na województwo pomorskie z siedzibą w Toruniu. Z racji wykonywanego zawodu w 1920 r. wybrano go do Zarządu Głównego Związku Lekarzy Państwa Polskiego. We wrześniu 1921 r. opuścił Pelplin i zamieszkał w Toruniu, gdzie prowadził prywatną klinikę chirurgiczną i chorób kobiecych. Zmarł 31 marca 1935 r. w Toruniu i pochowany został na cmentarzu parafialnym św. Jakuba.